

Огноо: 2015.02.10

Гүйцэтгэх нарийн бичгийн дарга

Хяналтын Зөвлөл

Дэлхийн банк

1818 H Street NW, MSN 10-1007

Washington, DC 20433

USA

Дор гарын үсэг зурсан Монгол улс, ОХУ-ын иргэд байгууллагууд бид, Дэлхийн банкны одоо хэрэгжиж буй 25 сая ам. долларын техникийн туслалцааны Уул уурхайн дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтыг дэмжих төсөл (MINIS)-ийн¹ талаар өөрийн гомдлыг мэдүүлэх зорилготой хандаж байна. Төслөөс учирч болзошгүй хохирлыг Ажлын Баг болон Төсөл Хэрэгжүүлэх Нэгж үл ойшоож, дутуу үнэлсээр байгаад бид санаа зовниж байна. Мөн Дэлхийн банкны бодлогын томоохон зөрчлүүд илрүүлсэн атал хэвээр үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлж байгааг бид тэмдэглэж байна.

MINIS төслийн дэд-төслүүд, түүний дотор Дэд бүтцийн Хөрөнгө Оруулалтыг Дэмжих Хэсэг 1-ийн төслүүд, ялангуяа Шүрэнгийн усан цахилгаан станц, Орхон гол дээр урсацын тохируулга бүхий ус хуримтлуулах сан байгуулах² зэрэг нь шинжлэх ухаанд үндэслэсэн эрдлийн болон нөлөөлөл бууруулах үнэлгээ урьдчилж хийгээгүй; дэд төслүүдийн альтернатив хувилбар боломжуудын судалгаагүй; төслүүдийн байршил ба зөвлөхүүдийн сонголт зохисгүй; нутгийн бүлгүүд ба иргэний нийгэмтэй зөвлөлдөх явц хангалтгүй байна. Төслийн Ажлын Багийн болон MINIS төслийн Төсөл Хэрэгжүүлэх Нэгжийн дэд төслүүд сонгон шалгаруулах явц зохисгүй байна. Жишээлбэл, хоёр томоохон усан сангийн төслийн судалгааг альтернатив хувилбарын судалгаагүй, Дэлхийн банкны Хамгааллын Бодлогод бүрэн нийцүүлэхгүй хэрэгжүүлж байна.

Хэдийгээр Банк одоогийн байдлаар дээрх төслүүдийн зөвхөн урьдчилсан техник-эдийн засгийн үнэлгээ ба ТЭЗҮ-ийн шатны ажлыг санхүүжүүлж байгаа боловч, Банкны оролцоо нь өөрөө ирээдүйд биет дэд бүтцэд хийх хөрөнгө оруулалтын эхлэлийг тавих аюултай гэж бид үзэж байна.

Хуримтлагдах болон хил дамнасан нөлөөллийн үнэлгээг зохистой хийхгүйгээр судалгаануудыг үргэлжлүүлэх нь том усны эрчим хүчний төслүүдэд хөрөнгө оруулалт хийх Засгийн газрын асуудалтай үйл ажиллагааг дэмжсэн болох юм. Дутуу боловсруулсан судалгаан дээр суурилсан усан эх үүсвэрт эрчим хүчний төслүүд эдийн засгийн хувьд хүсэх зүйл биш бөгөөд усны нөөц багатай Монгол орны хувьд экологийн болон нийгмийн олон үр дагавар дагуулах юм. Одоогийн байдлаар Сэлэнгэ мөрний сав газар 2-оос 3 усан цахилгаан станцын төсөл хэрэгжүүлэх гэж байна.

Эдгээр үнэлгээний ажлын хүрээнд төслийн баримт бичгүүдийн нээлттэй байдлыг дээд зэргээр хангах, нөлөөлөлд өртөх нутгийн бүлгүүд, иргэний нийгэм, эрдэмтэн судлаачид,

1 <http://www.worldbank.org/projects/P118109/mn-mining-infrastructure-investment-sup?lang=en>; мөн: <http://www.minis.mn/>.

2 Мөн Орхон-говь ус шилжүүлэх төсөл хэмээн нийтэд танигдсан

бусад чухал талуудтай өргөн хүрээтэй, тогтмол болон бодитой зөвлөлдөх шаардлагатай. Гэтэл, Дэлхийн банкны үйл ажиллагаа нэлээд түгшүүр авах байдлаар хэрэгжиж ирсэн. Өнгөрсөн хоёр жилийн хугацаанд Вашингтон болон Монгол дахь Дэлхийн банкны албан тушаалтнуудтай олон удаа харилцсан (зарим баримтыг Хавсралт 3-т багтаав) боловч тэдний хариу арга хэмжээ нь төслийн зүгээс процедурын болон агуулгын хувьд зохистой өөрчлөлт гаргаагүй, түүний дотор төслийн баримт бичгүүдийг танилцуулах, сонирхогч талуудтай зөвлөлдөх үйл явцын дизайн ба зохион байгуулалт зохисгүй, эрсдлийн үнэлгээ хангалтгүй, дэд-төслийн сонголт асуудалтай болон бодитой альтернатив хувилбарын үнэлгээ хангалтгүй хэвээр байна.

Банкны зүгээс өөрийн бодлогыг идэвхтэй хэрэгжүүлэх ёстой байтал холбогдох хамгааллын болон мэдээлэл авах, төслийн удирдлага хяналтын бодлогуудын талаар гарсан томоохон асуудлуудыг Банкны зүгээс шийдвэрлээгүй байгаа нь өөрөө зөрчил байна. Хоёр жилийн турш харилцаж, нээлттэй болгож авсан баримт бичгүүдийг судалж үзэхэд Дэлхийн банк албан ёсны байр сууриасаа няцан өөрийн хамгааллын бодлогод нийцүүлэн ажиллаагүй гэж бид дүгнэж байна.

Байгаль орчны үнэлгээ (OP/BP 4.01 [1999])-ний бодлогын дагуу жишээлбэл, үлэмж нөлөөлөл учруулах дэд төслүүдийн судалгааны ажилд эрсдлийг бууруулах хөтөлбөр, альтернатив дизайн ба байршилын судалгаа, мөн “хувилбар байхгүй” хувилбар зэргийг боловсруулаагүй байна. MINIS төслийн “Байгаль орчин ба нийгмийн хамгааллын хүрээ” (ESSF)-д ч нөлөөлөлд дүйцэх үнэлгээ (due diligence) оролцоо, мэдээллийг ил тод болгох, ирсэн саналуудыг хэрхэснийг мэдээлэх зэрэг төлөвлөгөө байхгүй байна. Банкны зүгээс зөрчсөн бодлогуудыг Хавсралт 1-д тусгав.

Эдгээр асуудлууд нь төлөвлөгдөж буй Шүрэнгийн УЦС, Орхон-Говь ус шилжүүлэх том хэмжээний усан сангийн төслүүдийн ухуулгад тусгасан эерэг нөлөөлөл³ нь сөрөг эрсдлээс хавьгүй их байх нотолгоо хангалтгүйг харуулж байгаа тул Банкны бодлогыг бүрэн гүйцэд хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна. Цаашилбал, ЮНЕСКО-гийн Дэлхийн өв сангийн Хороо 2014 онд хуралдсан 38-р хуралдааны шийдвэрт “...гишүүн Монгол улсад хандан Олон улсын байгаль хамгааллын холбоо (IUCN)-ны реактив мониторингийн багийг ОХУ-ын эрх бүхий байгууллагуудын хамт урьж Монгол дахь усан сангийн төслүүдийн хэмжээ, цар хүрээ болон өнөөгийн байдалд үнэлгээ хийх, өв сангийн хөрөнгөд учирч болзошгүй нөлөөллийн талаар төлөвлөлтийн эхний шатуудад санал солилцохыг зөвлөж байна”⁴ гэж тусгасан байна.

Банкны бодлогод бүрэн нийцүүлэхгүй, дэд төслүүдийн процедурын болон агуулгын асуудлуудын талаар бидний гаргаж буй гомдолын мөрөөр арга хэмжээ авахгүй бол Сэлэнгэ мөрний сав газар, Байгаль нуурт эргэж нөхөшгүй экологийн хохирол мөн байгалийн баялгаас хараат амьжиргаатай нутгийн иргэдэд нийгэм-эдийн засгийн хохирол учруулж болзошгүй байгааг дор сийрүүлэв. Хавсралт 2-т болзошгүй хор хохирлыг хүснэгтээр гаргаж хавсаргав.

3 “Large hydro-electric dams unviable and seriously damaging to emerging economies”, University of Oxford, 10 March 2014 (<http://www.sbs.ox.ac.uk/school/news/press-office/press-releases/large-hydro-electric-dams-unviable-and-seriously-damaging-emerging-economies>).

4 UNESCO World Heritage Committee Decision 38 COM 7B.76 (<http://whc.unesco.org/en/decisions/6062/>).

Байгаль экологийн нөлөөлөл

- Голын урсгал ба хүн, ан амьтны хөдөлгөөнийг эвдэх. Жишээлбэл, усан далангууд нь ховордсон загасны төрлийн нүүдлийн замыг хааснаар үнэт загасны тоо толгойг хорогдуулах;
- Гаднын төрөл зүйл нэвтрүүлснээр Сэлэнгэ мөрний экосистем, эндемик төрөл зүйлийг гэмтээх⁵; улмаар угаас эрсдэлд орсон нэн ховордсон загасны төрөл зүйлийг хөнөөнө;
- Муу чанарын усан хангамж;
- Рамсарын конвенциор хамгаалалтад авсан Сэлэнгэ мөрний дельта ба голын татам зэрэг гол дагуух намгархаг газрын доройтол;
- Хүний эрүүл мэндэд хортой хүнд металлын хуримтлал болзошгүй;
- Хүлэмжийн хий (methane)-н ялгарал нэмэгдэж МУ-ын цаг уурын их өөрчлөлтөд улам их нөлөөлөх;
- Геологийн тогтоцын тогтвортой байдал алдагдах, хөрсний гулсалт, нуралт үүсэх эрсдлийг нэмэгдүүлэх, газар хөдлөлт болон далан задарснаас гамшигийн хэмжээний үер болох;
- Цаг уурын өөрчлөлтөөс усны урсацыг урьдчилж тооцоолох боломжгүй болж байгаа болон МУ-д хурдацтай явагдаж буй хуурайшилд усан далангийн төслүүд улам нэмэрлэх. Орхон зэрэг голуудын урсацын хэмжээ буурч өнөөгийн энэ нөхцөлд Өмнөговийн орон нутгийн болон аж үйлдвэрийн усан хангамжийн төлөвлөгөө дагуу голын урагш ус татах төсөл Орхон голыг мөхөхөд хүргэж болзошгүй;
- Чухал нутаглах газруудын экологийн үйлчлэл алдагдах; болон
- Сэлэнгэ мөрний сав газрын экосистемийн тогтоц, үйл явцад өөрчлөлт оруулснаар ЮНЕСКО-гийн Дэлхийн өв санд бүртгэгдсэн Байгаль нуур доройтох.

Нийгэм-эдийн засгийн нөлөөлөл

- МУ-ын Булган, Хөвсгөл, Сэлэнгэ, Орхон, Өвөрхангай, Дундговь, Өмнөговь аймгуудад уламжлалт бэлчээр, усны нөөц ашиглах боломж алдагдах;
- Сэлэнгэ мөрний загасны популяцид шаардлагатай экосистемийн үйлчлэл алдагдсанаас тоо толгой хорогдож улмаар загасны нөөцөөс хараат амьжиргаатай бүлгүүдийн хооронд өрсөлдөх явдал бий болох;
- Эдийн засгийн үр ашиг бүхий газар алдагдах, ялангуяа үнэтэй тариалангийн талбай болон бэлчээр усан сан, далангийн газарт орох болон голын татмын доройтлын улмаас үр ашгаа алдах;
- Усан сангийн газарт орж 30-100 өрх нүүлгэн шилжүүлэлтэд өртөх болон цаашилбал төлөвлөгдж буй шугам хоолойн замд айл өрхүүд өртөх;
- Эко-жуулчлалын боломж алдагдаж, уламжлалт гол усны нөөц ашиглах боломж алдагдсанаар эко-жуулчлалын компаниуд бизнес ба төлбөрийн чадавх доройтох;
- Сэлэнгэ мөрөн, Орхон голын сав газрын соёлын чухал өв болох археологийн олдвор бүхий газар алдагдах. Орхон ба Сэлэнгэ голуудыг Монгол бөөгийн шашин

5 2014 оны Балт ургамлын судалгаагаар тогтоогдсон 40 гаруй овгийн 163 төрлийн 241 зүйл байна. Эдгээр нь Шүрэн УЦС барих нөхцөлд бүр мөсөн арчигдах юм.

чухал шүтээн, тахилгат газар хэмээн үздэг; Байгаль нуур бол тэр бүс нутагт амьдардаг ард иргэдийн хувьд гол нандин шүтээн нь юм.

- Газар ашиглалт өөрчлөгдсөнөөр газар тариалангийн ургацын хэмжээ буурах\алдагдах;
- Чухал нутаглах газрын экосистемийн үйлчлэл алдагдсанаар бэлчээр, усны нөөцийн төлөө өрсөлдөөн, ачаалал нэмэгдэх, даац хэтрэх;
- Балт ургамлын ховордсон төрлүүд алдагдаж зөгийн бал үйлдвэрлэлд хохирол учрах; болон
- Шүрэнгийн УЦС-ын газарт ихээхэн хэмжээний голын татмын ойн нөөц устгагдах.

Монгол улсад өөрт нь учрах, хил дамнасан нөлөөллөөр ОХУ-д учрах урт хугацаанд нөлөөлөх асар их хэмжээний болзошгүй хохирлыг харгалзан, мөн Дэлхийн банкны бодлогын зөрчил үргэлжилсээр байгааг харгалзан MINIS төсөлд шалгалт хийж өгөхийг Хяналтын Зөвлөлөөс хүсч байна.

Үүний зэрэгцээ, гомдол гаргагчдын аюулгүй байдлыг хангах үүдиээс бидний нэрийг нууцлахыг хүсч байна. Гадаад хэлний мэдлэг, орон нутагт холбооны найдвартай сүлжээ байхгүйг харгалзан Хил Хязгааргүй Гол Мөрөн-Монгол салбарын тэргүүн Дүгэrsүрэнгийн Сүхгэрэлээр дамжуулан бидэнтэй холбоо барихыг хүсч байна.

ОХУ-ын гомдол гаргагчид харилцаа холбоо, хэл нэвтрэх зэрэг асуудлуудтай байх тул Хил Хязгааргүй Гол Мөрөн-ОХУ-ын салбарын Зохицуулагч Александр Колотовоор дамжуулан холбоо барихыг хүснэ.

Гомдол гаргагч,

Хавсралтын жагсаалт:

Хавсралт 1: Дэлхийн банкны зөрчигдсөн бодлогын хүснэгт

Хавсралт 2: Болзошгүй хохирлын хүснэгт

Хавсралт 3: Дэлхийн банктай харилцсан баримт бичгүүдээс